

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı

Mehmet Sait DİLEK

Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Bu makaleye atıf için: Dilek, Mehmet Sait, “Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 37 (Bahar 2013), s. 145-169.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı

Mehmet Sait DİLEK*

ÖZET

Birinci Dünya Harbi'nin sona ermesiyle birlikte galip devletler Versay Antlaşması üzerinden kendi ulusal çıkarlarını en üst düzeyde karşılayarak uluslararası sistemi yeniden inşa etmişlerdi. Aynı zamanda elde ettikleri kazanımları korumak gayesiyle de statükocu bir dış politika yürütmeyi benimsemişlerdi. Bu durum savaşı yasa dışı hale getirme çalışmaları gibi pek çok uluslararası girişime zemin hazırlamaktaydı. Bu makalede Briand-Kellogg Paktı'nın tarihsel oluşum süreci hakkında bilgi verilerek iki dünya savaşı arası dönemde büyük güçlerin çatışan/uzlaşan çıkarları siyasi tarih penceresinden irdelenecektir. Makalenin ana tezi; büyük güçlerin Versay sonrasında elde ettikleri kazanımları koruma refleksiyle hareket ettikleri, dolayısıyla İngiltere ve Fransa'nın Amerika Birleşik Devletleri'ni de yanlarına çekerek Briand-Kellogg Paktı'nı ucu açık bir antlaşma haline getirdikleri iddiasını ortaya atmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Statükocu Devletler, Revizyonist Devletler, Büyük Güçler, Meşru Müdafaa, Versay Antlaşması.

Great Power Politics and Briand-Kellogg Pact

ABSTRACT

When the First World War ended, the victorious states rebuilt the international system by meeting their own national interests at the highest level via the Treaty of Versailles. They also adopted a status-quoist foreign policy in order to protect their acquisitions. This situation formed a ground for a number of international interventions such as the efforts of making the outlawry of war. The purpose of this study is to give information about the historical development process of Briand-Kellogg Pact and examine the conflicting/reconciling interests of great powers during the inter-war period, in terms of the political history. Main theme of the article is to present the assertion regarding that great powers started to act with the reflex of protecting their acquisitions that were obtained after the Versailles and thus, England and France made the Briand-Kellogg Pact an open-ended treaty by winning the United States of America over.

Keywords: Status-quo States, Revisionist States, Great Powers, Self-defense, Treaty of Versailles.

* Yard. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum. E-posta: mehmetsaidilek@gmail.com. Yazar, önerileri ve eleştirileriyle makalenin geliştirilmesine büyük katkı sağlayan hakemlere teşekkür eder.

Giriş

Müttefik Devletler, Birinci Dünya Harbi'nin sona ermesiyle birlikte yeni barış düzenini kurmak için harekete geçtiklerini dünya kamuoyuna duyurma ihtiyacı hissetmişlerdi. Bu kapsamda Milletler Cemiyeti'nin kurulması, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın oluşturulması, silahsızlanma konferansları ve anlaşmaları, Locarno Antlaşmaları ve Briand-Kellogg Paktı gibi gelişmelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu tarz adımlarla uluslararası uyumsuzlukların barışçıl yöntemlerle önlenebileceği düşünülmektedir.¹

Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand,² İngiltere Dışişleri Bakanı Austen Chamberlain,³ ABD Dışişleri Bakanı Frank Billings Kellogg⁴ ve Almanya Dışişleri Bakanı Gustav Stresemann⁵ gibi önde gelen dış politika aktörlerinin iki savaş arası dönemde gerçekleştirdikleri diplomatik faaliyetlere bakıldığında barışçı girişimlerde buldukları göze çarpmaktadır. Öyle ki dünya barışını sağlamak için attıkları adımlardan dolayı Chamberlain'e 1925 yılında, Briand ve Stresemann'a 1926 yılında, Kellogg'a ise 1929 yılında Nobel Barış Ödülü verilmesi uygun görülmüştü.⁶ Ancak savaşı sona erdiren antlaşma metinlerine bakıldığında İngiltere ve Fransa sahip oldukları sömürgeler açısından en geniş sınırlara ulaştıkları gibi adı geçen devletler Avrupa'daki güç mücadelesinde özellikle Almanya ve İtalya'ya karşı büyük bir avantaj sağlamışlardı. Statükocu devletler muhtemel rövanşizm ve revizyonizm hareketlerine karşı mevcut düzeni koruma stratejisini politikalarının temeline yerleştirmişlerdi.⁷

Bu makalede savaşı yasa dışı hale getirme çalışmaları hususunda önemli bir adım olan Briand-Kellogg Paktı hakkında bilgi verilerek iki dünya savaşı arası dönemde büyük güçlerin çatışan/uzlaşan çıkarları orijinal kaynaklar vasıtasıyla değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu kapsamda devletlerin farklı dış politik yaklaşımları hakkında bilgi verilerek Paktın uluslararası sistemin kırılğan yapısına neden tesir etmediği sorusuna cevap aranacaktır.

1 İlhan Uzgel, "Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, I:1919-1980*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.307-308.

2 1862-1932 yılları arasında yaşamış Fransız diplomat hakkında geniş bilgi için bkz. Irwin Abrams, *The Nobel Peace Prize and the Laureates: an Illustrated Biographical History 1901-2001*, USA, Science History Publications, 2001, s.110-111.

3 1863-1937 yılları arasında yaşamış İngiliz diplomat hakkında geniş bilgi için bkz. Abrams, *The Nobel Peace Prize*, s.109.

4 1856-1937 yılları arasında yaşamış olan Amerikalı diplomat hakkında geniş bilgi için bkz. Richard L. Wilson, *American Political Leaders*, New York, Infobase Publishing, 2002, s.247; Abrams, *The Nobel Peace Prize*, s.117-119.

5 1878-1929 yılları arasında yaşamış olan Alman diplomat hakkında geniş bilgi için bkz. Alfred Barratt Brown, *Great Democrats*, New York, New York Books For Libraries Press, 1970, s.617-632; Abrams, *The Nobel Peace Prize*, s.111-112.

6 http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/.

7 Antony Best et al., *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl*, Taciser Ulaş Belge ve Emel Kurt (çev.), İstanbul, Yayın Odası Yayınları, 2008, s.49; Şaban Çalış ve Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18, 2007, s.232-233.

Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın ABD'ye Sunduğu Teklif ve ABD'nin Karşı Hamlesi

Fransa'nın Almanya'yı zayıf tutmak için izlemiş olduğu tamirat borçları politikası dolayısıyla, Versay'ın hemen ertesinden itibaren gerginlik ve zorlama devresine giren Fransız-Alman ilişkileri Ekim 1925'te imzalanan Locarno Antlaşmalarıyla ancak karşılıklı güven çerçevesi içerisine girebilmişti. Bununla beraber, Locarno Antlaşmaları, Versay Antlaşmasını kuvvetlendiren değil, zayıflatan bir rol üstlenmişti. Çünkü Almanya, Versay'dan farklı olarak sadece batı sınırları konusunda teminat vermiş, bu durum doğudaki devletlerin daha çok güvenlik endişesi taşımasına neden olmuştu.⁸

Locarno Antlaşmalarının imzalanmasından hemen sonra Fransa Dışişleri Bakanlığının atacağı yeni adımlar Amerikalı savaş karşıtlarıyla gerçekleştirdiği görüşmelerin de etkisiyle Paris-Washington birlikteliğini sağlama amacına yöneldi. Bu kapsamda Haziran 1926'da Columbia Üniversitesi Rektörü Dr. Nicholas Murray Butler ve Mart 1927'de Carnegie Endowment adlı kuruluştan James T. Shotwell dış politikada kullanılan seçenekler içerisinde savaşa başvurmanın devre dışı bırakılmasını Fransa Dışişleri Bakanlığına önermekteydiler.⁹ Nitekim Aristide Briand, ABD'nin I. Dünya Harbi'ne girişinin onuncu yıl dönümü olan 6 Nisan 1927 tarihinde Associated Press aracılığıyla Amerikan milletine hitap ederek; ABD ve Fransa'nın aralarındaki münasebetlerde savaşı kanun dışı ilan eden karşılıklı taahhütte bulunmaları teklifini bildirmekteydi.¹⁰ Fransa attığı bu adımla, ABD'nin yakın bir dostu haline gelerek Avrupa'da özel bir itibar kazanmak istiyordu. Bununla beraber Fransa ile ABD arasında savaş çıkma olasılığının düşük olması Fransa'nın bu teklifi Washington'a iletmesini kolaylaştırmaktaydı.¹¹

ABD Dışişleri Bakanlığı, kendilerine sunulan Fransız teklifinden özellikle şu nedenlerden dolayı hoşnutsuzluk duydu. Öncelikle, ABD, Fransa'ya hiçbir şartta saldırmamaya söz verdiği takdirde, ileride savaş çıktığı zaman Fransa'nın karşısında ittifakta bulunmamayı da taahhüt ediyor ve kendini hukuken bağlamış oluyordu. İkinci olarak ise Fransa'nın bu teklifi basın yoluyla yapması diplomatik teamüllere tamamen aykırıydı. Bu eksiklik, Fransa Dışişleri Bakanlığının iki ülke arasında savaşı kanun dışı ilan eden dostluk anlaşması imzalanması teklifini ABD'nin Paris Büyükelçisine

8 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, Alkım Yayınevi, s.161–162.

9 Robert H. Ferrell, *Peace in Their Time, The Origins of the Kellogg-Briand Pact*, Londra, Oxford University Press, 1952, s.66–70; Senatör Borah, Filozof John Dewey ve Chicago Barosu avukatlarından Salmon O. Levinson da savaşa başvurmanın devre dışı bırakılmasından yanaydı. Geniş bilgi için bkz. Ferrell, *Peace in Their Time*, s.52–83; Salmon Levinson, *Outlawry of War*, Issued by the American Committee for the Outlawry of War, Chicago, University of California, 1921, s.1–23.

10 *United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1927, II, Washington, Government Printing Office, 1927, s.611–613; “War Preventive in Will For Peace, U.S. Told By Briand”, *The Washington Post*, 6 Nisan 1927; “Says Peace Is Goal of Both Nations, but Approached by Different Roads”, *The New York Times*, 6 Nisan 1927.

11 Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918–1994*, Ankara, İmge Kitabevi, 2008, s.38; Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s.221–222.

20 Haziran 1927¹² günü resmi notayla bildirmesiyle son buldu. Böylece büyük çoğunluğu savaş karşıtı olan Amerikan kamuoyu vasıtasıyla Washington üzerinde baskı kuruluyordu. Amerikan kamuoyunda pasifizm düşüncesinin¹³ gittikçe kuvvetlenmesi ve 1928 seçimlerinin yaklaşması üzerine Washington, Fransa'nın teklifine kayıtsız kalamayarak 28 Aralık 1927'de¹⁴ yeni bir teklif sundu. Şöyle ki, söz konusu saldırmazlık antlaşması, ABD ve Fransa'dan başka birçok devletin de imza atacağı bir belge haline gelmeliydi. Sadece Fransa ile değil, bütün dünya devletleriyle böyle bir taahhüdün yapılması ve savaşın kanun dışı ilan edilmesi önerilmeliydi. Böylece, ABD, Milletler Cemiyeti'ne katılmamış olmasının dünya kamuoyunda meydana getirdiği kırılgılığı azaltacak ve kendisine ait olan hakemlik ve uzlaştırma anlaşmaları programını da desteklemiş olacaktı.¹⁵

ABD'nin Teklifine Yönelik Çekinceler

ABD'nin çok taraflı antlaşma yapmak istemesi Fransa'nın çekincelerini gün yüzüne çıkarıyordu. Öyle ki Amerikalı dış politika aktörleri, diğer devletlerin de savaşı kanun dışı ilan etmesini isteyerek ikili antlaşmaların yerine çok taraflı bir antlaşmayı tercih etmekteydiler. Fransa Dışişleri Bakanı Briand, sadece tecavüz harbinin yasaklanması ve antlaşmanın öncelikle ABD ve Fransa arasında gerçekleştirilip sonrasında da diğer devletlerin katılımı hususundaki teklifini 5 Ocak 1928'de Washington'a bildirme gereği duydu.¹⁶ ABD Dışişleri Bakanlığı ise, 11 Ocak 1928 tarihli cevabında diğer büyük güçlerin de (İngiliz-Alman-İtalyan-Japon Hükümetleri) kurucu devletler statüsünde görüşlerinin alınması gerektiğini vurguladı.¹⁷

12 *Selected Articles on the Pact of Paris Officially the General Pact for the Renunciation of War*, James Thayer Gerould (der.), New York, The H. W. Wilson Company, 1929, s.19–21; *Ayın Tarihi*, Cilt XVII/Sayı54, Ankara, (Eylül), 1928, “Kellog Misâkı ve Vesikaları: Fransa ile Şimali Amerika Hükümeti Müttehidesi Arasında Daimi Dostluk Misâkı Projesi (20 Haziran 1927)”; Taslak metin için bkz. *FRUS*, 1927, II, s. 610.

13 Pasifizm, savaşın uluslararası anlaşmazlıklara tatminkâr bir çözüm olmayacağını savunan doktrindir. Pasifizm doktrininin iki temel kuralı vardır. 1-Herkesin kabul edebileceği bir çözüme varacak biçimde davranışları ayarlamak 2-Kısa ve uzun dönemde şiddet uygulamalarına duyulacak zorunluluğu asgariye indirecek bir hareket yöntemini benimsemek. Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009, s. 353–354.

14 *FRUS*, 1927, II, s.626–627; *Selected Articles on the Pact of Paris*, s.21–23.

15 Semih Bulut, *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923–1938)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2010, s.98–99; Amerikan Hükümeti'nin karşı hamlesine bir kısım Rus akademisyenin bakışı şöyleydi: “ABD'nin ekonomik gücü, dünya politikasında, yönetici bir rol oynama isteklerine hak kazandırmaktaydı. Oysa Amerikalılar, dünya savaşı ertesinde, müttefikleri karşısında uğradıkları diplomatik yenilgiyi henüz unutmamışlardı. Fransa ile İngiltere, Milletler Cemiyeti'ni kendi kudretlerini artıran uysal bir alet haline getirmişlerdi. Pakt tasarısı, seçim kampanyası sırasında, Amerikan Hükümeti'nin barış yolundaki yeni bir girişimi olarak sunulmaktaydı.” bkz. Vladimir Potyemkin *et al.*, *Uluslararası İlişkiler Tarihi –Diplomasi Tarihi– IV*, çev. Attila Tokatlı, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2009, s. 64.

16 *Selected Articles on the Pact of Paris*, s.23–25.

17 *Ibid*, s. 25–28.

Fransa Dışişleri Bakanlığı, 21 Ocak 1928 tarihli yazısında Locarno Antlaşmaları başta olmak üzere ittifak sistemlerinin getirmiş olduğu yükümlülüklerden bahsederek yeni çok taraflı bir antlaşmada oluşabilecek muhtemel sakıncalardan bahsetmekteydi.¹⁸ Ayrıca 30 Mart 1928 tarihli yazıda ise diğer dört büyük güçle de müzakerelerin başlatılmasını isteyen Amerikan görüşüne razı olduklarını belirtmekteydiler. Bununla beraber, Fransa Dışişleri Bakanı Briand, antlaşmanın meşru müdafaa hakkını kaldırmaması ve imzacı devletlerden birinin bu antlaşmadan vazgeçmesi halinde, diğer devletlerin de otomatik olarak antlaşma hükümlerinden kurtulması gerektiğini ifade ederek yeni paktın ne var olan ittifakları, ne de uluslararası konvansiyonlardan doğan yükümlülükleri yürürlükten kaldırmaması gerektiğini vurgulamaktaydı.¹⁹

ABD, çok taraflı antlaşma imzalanması hususunda Fransa ile fikir birliğine varması üzerine diğer devletler nezdinde de girişimlere başladı. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı İngiliz, Alman, İtalyan ve Japon Hükümetlerine Amerikan görüşünü içeren üç maddelik antlaşma taslağını 13 Nisan 1928'de bildirdi.²⁰ Fransa ise 6 maddeden oluşan ve çekinceleri çerçevesinde hazırladığı taslak metni ilgili devletlere 20 Nisan 1928'de sundu.²¹ 1928 yılının 27 Nisan'ında Almanya²², 4 Mayıs'ta İtalya²³ ve 26 Mayıs'ta Japonya'nın²⁴ Amerikan teklifine sıcak baktıklarını belirtmeleri barış yolundaki olumlu gidişatı göstermekteydi. Lakin, Fransa ile İngiltere böyle geniş çapta taahhütlerin yer aldığı metni kabul etmede bir hayli tereddüt ettiler. Çünkü bu sırada Fransa ittifak sistemleri politikası izlediği gibi her iki devlet de deniz aşırı topraklara sahip olduğundan ABD'nin teklifine çekinceli yaklaşmaktaydılar.²⁵ Bu yüzden ABD Dışişleri Bakanlığı, dış politikada kullanılan seçenekler içerisinde savaşa başvurmanın devre dışı bırakılmasıyla ilgili çekinceleri gidermek için çalışmalarına devam etti. Bu kapsamda Bakanlık 23 Haziran 1928'de, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika, Çekoslovakya, İngiltere ve Dominyonlarına²⁶ meşru müdafaa hakkının zarar görmeyeceğini, bu hakkın egemen devletlerin doğal bir hakkı olduğunu ve devletler bu hakkı kullanırken de kendi kendilerine karar verebileceklerini belirtmekteydi.²⁷

Briand-Kellogg Paktı'nın İçeriği ve Paktın Kurucu Devletler Tarafından İmzalanması

ABD Dışişleri Bakanlığının teklifine, dünya kamuoyunun güçlü destek vermesi Fransız, İngiliz, İtalyan ve Japon Hükümetlerinin pakta katılmalarını kaçınılmaz hale

18 Ibid, s.28-32.

19 Ibid, s.35-41.

20 Ibid, s.41-45.

21 Ibid, s.45-47; *United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, (FRUS), 1928, I, Washington, Government Printing Office, 1942, s.32-34.*

22 Ibid, s.48-50.

23 Ibid, s.50-51.

24 Ibid, s.58-59.

25 Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s.222.

26 *FRUS*, 1928, I, s.154-155.

27 *Selected Articles on the Pact of Paris*, s.67-75; C. G. Fenwick, "War as an Instrument of National Policy", *The American Journal of International Law*, Cilt 22, No.4, 1928, s.827.

getirdi. Bununla beraber kendi aralarında savaşa başvurmama taahhüdünde bulunmuş olan Locarno Antlaşmalarına tabi devletlerin de katılımıyla²⁸ kurucu devletlerin (ABD, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika, Çekoslovakya, İngiltere ve Dominyonları Hindistan, Bağımsız İrlanda Cumhuriyeti, Yeni Zelanda, Avustralya, Kanada ve Güney Afrika Birliği)²⁹ sayısının onbeşe ulaştığı görülmektedir. Nitekim 27 Ağustos 1928'de ilgili devletlerin temsilcileri tarafından "Briand-Kellogg Paktı" (Paris Paktı) imzalandı.³⁰ Paris'te imzalanan antlaşmanın giriş bölümünde, paktın amacı açıkça belirtildikten sonra, 1. maddesinde, önce uyuşmazlıkların çözümü için savaşa başvurma yolu kınanmakta sonra da savaşın ulusal siyaset için araç olarak kullanılmaması yükümlülüğü ortaya konulmaktaydı. Ancak, bu yalnızca tinsel (manevi) bir yükümlülüktü. Ortada yaptırım gücü³¹ bulunmamaktaydı. 2. maddede, savaşa başvurulmayacağına göre, uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi gerektiği belirtilmekteydi. 3. maddede ise antlaşmanın yürürlüğe konulması ve başka devletlerin katılması koşullarına yer verilmişti.³²

Bu pakt, savaşı yasaklamış olmakla birlikte, savaş aşağıda belirtilen hallerde yine de mümkün ve meşru sayılmıştı:

1. Meşru müdafaa durumu,
2. Uluslararası zorlama tedbiri,
3. Sözleşmeye taraf devletler ile taraf olmayan devletler arasında oluşabilecek muhtemel savaş durumu,
4. Sözleşmeye aykırı hareket etme.³³

28 Ibid, s.122-123; David Hunter Miller, *The Peace Pact of Paris A Study of the Briand Kellogg Treaty*, New York-Londra, Knickerbocker Press, 1928, s.80-82.

29 ABD adına Frank B. Kellogg; İngiltere ve Dominyonları adına Lord Cushendun, William Lyon Mackenzie King, John Mclachlan, Christopher James Parr, Jacobus Stephanus Smit, William Thomas Cosgrave; Fransa adına Aristide Briand; Almanya adına Gustav Stresemann; İtalya adına Kont Gaetano Manzoni; Japonya adına Kont Uchida; Polonya adına A. Zaleski; Belçika adına Paul Hymans; Çekoslovakya adına Eduard Benes metne imza atmışlardır. Bkz. *FRUS*, 1928, I, s.153-156.

30 Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s.222; James T. Shotwell, "The Pact of Paris: With Historical Commentary," *International Conciliation*, 243, 1928, s.443; David Jayne Hill, "The Multilateral Treaty For the Renunciation of War", *The American Journal of International Law*, Cilt 22, No.4, s.823.

31 Briand-Kellogg Paktı'nın yaptırım gücünün değerlendirildiği bir çalışma için bkz. William Starr Myers, "The Kellogg Pact-The Question of Sanction", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 144, Present Day Causes of International Friction and Their Elimination, 1929, s.59-62.

32 İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I, (1920-1945)*, Ankara, TTK, 2000, s.366; Orijinal metinler için bkz. *Resmi Gazete*, 5 Şubat 1929, Sayı:1111, s.5-6; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: III, İçtima Senesi: II, Cilt VII, Yirmi Yedinci İnikat, 19 Ocak 1929, s.2.

33 M. Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", *TBB Dergisi*, Sayı:79, 2008, s.254; *Selected Articles on the Pact of Paris*, s.149.

Türkiye'nin Briand-Kellogg Paktı'na Bakışı ve ABD'nin Tutumu

İki dünya savaşı arası dönemde aktif dış politika takip eden Türkiye, Briand-Kellogg Paktı gibi dünya barışına katkıda bulunabilecek uluslararası girişimleri destekliyordu. Kurulduğu tarihten itibaren bir yandan içteki reformlarını gerçekleştirmek isteyen, öte yandan da yayılmacı devletlerin dış politikalarından rahatsızlık duyan Türkiye, uluslararası alandaki güvenlik konularına önem vermekteydi.³⁴ Nitekim Gazi Mustafa Kemal, barışa dayalı dış politika ilkesinde Türkiye'nin samimi olduğunu ve diğer devletlerin de imzaladıkları metinlerdeki taahhütlere uymaları gerektiği düşüncesindeydi.³⁵

Türkiye Cumhuriyeti, dış politikada izlediği temel ilkelerden hareketle, savaş başurma seçeneğinin devre dışı bırakılmasını sağlayacak antlaşmanın genişletilmesi çabalarına destek vermek istemekteydi. Öyle ki Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey³⁶, Briand-Kellogg Paktı'na kurucu üye olarak katılmayı arzu ettiklerini ABD'nin Ankara Büyükelçisi Joseph Grew ile 10 Nisan 1928 günü gerçekleştirdiği görüşmede açıklamıştı.³⁷ Bunun üzerine Grew, Türk meslektaşının talebini Washington'a bildirme gereği duydu. Washington ise Türkiye'yi paktın kurucu devletleri içerisinde düşünmediklerini beyan ederek bu talebi geri çevirdi.³⁸

ABD'nin Ankara Büyükelçisi Grew, paktın imzalanmasına kısa bir süre kala bu kez inisiyatif olarak Türkiye'nin de paktın kurucu üyeleri arasına dahil edilmesini teklif etti. Grew'e göre; sunduğu teklif kabul edildiği takdirde bazı olumlu sonuçlar elde edile-

34 Uzgel, "Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan*, s.307-308.

35 "Yeni esaslar ve anlayışlar çerçevesinde bütün cihan ile en yeni münasebetleri kurmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, barış yolunda harcanmış büyük gayretlerin gelişmesini derin bir alakayla takip etmekte ve beşeriyetin en büyük ideali olan barışın lâzım ve esaslı unsurlarını, iyi niyetle yapılan ve bilhassa doğrulukla tatbik edilen karşılıklı sözleşmelere uymanın teşkil ettiği kanatında bulunmaktadır" bzk. Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s.368; Tevfik Rüştü Bey ise "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesine atıfta bulunduğu bir yazısında Türk dış politikasının vizyonunu şu şekilde belirtiyordu: "Atatürk cihanda sulh demekle de harici sulhumuzun ancak cihanda sulh ile temin edilebileceğini öğretti ve sevgili Türkiye'mizi daima dünya içinde mütalaa etmek lüzumunu anlatmış oldu. Gerçekti ki, cihanda sulh olmayınca istesek de tek başımıza harici sulhumuzu kesin bir emniyet altında bulunduramayız. Bu yüzden dahilde sulhumuzu korumak için hürriyet ve haklarda eşit şartlar içinde ahenkli bir işbirliği yapılması tabii olduğu gibi, sulhu korumak ve kurmak için de bizim gibi sulhu isteyenlerle, yani hürriyet ve istiklalleri esnasında işbirliği tarafı olanlarla gücümüzün yettiği kadar işbirliği yapmalıyız." bzk. Tevfik Rüştü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s.9.

36 Tevfik Rüştü Bey 4 Mart 1925- 11 Kasım 1938 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür. Bzk. http://www.mfa.gov.tr/_disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa; Geniş bilgi için bzk. Aslı Nur Sencer, *Tevfik Rüştü Aras Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

37 11 Nisan 1928 tarihli belge için bzk. *United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1928, III*, Washington, Government Printing Office, 1943, s.942.

38 *FRUS, 1928, III, s.943; Selected Articles on the Pact of Paris, s.41-45*; Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel kökenleri hakkında akademik çalışma için bzk. Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.

cekti. İlkın, ABD'nin Türkiye'deki saygınlığı artacak; ikinci olarak ise Ortadoğu'nun en güçlü ülkesi olan Türkiye'yi pakta dâhil etmek diğer dünya devletleri üzerinde olumlu tesirler yaratacaktı. Son olarak da batılılaşma süreci desteklendiğinden Türkiye, Sovyetler Birliği'nden uzaklaştırılacaktı. Ne var ki Türkiye'nin kurucu üyeler arasına alınmasının diğer devletler için de emsal teşkil edeceği gerekçesiyle bu teklif Washington tarafından 13 Ağustos 1928'de ikinci kez reddedildi.³⁹

ABD'nin Resmi Teklifi ve Briand-Kellogg Paktı'nın Genişlemesi

ABD Dışişleri Bakanlığı, Amerikan diplomatik temsilcilerine 16 Ağustos 1928'de gönderdiği yazıda Paris'te savaşı devre dışı bırakacak olan antlaşmanın 27 Ağustos 1928'de onbeş kurucu devlet tarafından imzalanacağından hareketle paktnın 3. maddesine bağlı olarak aynı gün Türkiye'nin de içinde yer aldığı elliye yakın devletin pakta katılmaya davet edilmesi için girişimlerde bulunulması talimatını veriyordu.⁴⁰

27 Ağustos tarihli davet üzerine Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, müzakerelerin başarıyla sonuçlanmasından Türkiye'nin memnuniyet duyduğunu ve pakta herhangi bir ihtiyat kaydı koymadan katılmak istediklerini ifade etti. Bu kapsamda Washington'daki Türk Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey'in görevlendirildiği ABD'nin Ankara Büyükelçiliğine bildirildi.⁴¹ ABD Dışişleri Bakanı Kellogg ise Washington Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey'in TBMM'de onaylanması koşuluyla Türkiye'nin antlaşmaya katıldığını içeren notasını almış olmaktan onur duyduğunu ve antlaşma dosyasına konulan açıklama ve yetki belgeleri için teşekkür ettiklerini bildirmekteydi.⁴²

Gazi Mustafa Kemal, TBMM'deki 1 Kasım 1928 tarihli konuşmasında Briand-Kellogg Paktı'na katılmanın Türkiye'nin ulusal çıkarlarına uygun düştüğünü özetle şu şekilde ifade ediyordu:

39 Bulut, *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri*, s.100; Roger R. Trask, *The United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-1919*, Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1971, s.223-224.

40 Davet edilen devletler: "Arnavutluk, Afganistan, Arjantin, Avusturya, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Şili, Çin, Kolombiya, Kostarika, Küba, Danimarka (İzlanda Hükümeti dâhil), Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Mısır, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Honduras, Macaristan, Letonya, Liberya, Litvanya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, İran, Peru, Portekiz, Romanya, Salvador, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Siam, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Uruguay, Venezuela". Bkz. *FRUS*, 1928, I, s.149; *Selected Articles on the Pact of Paris*, s.94-97; "Kellogg Will Ask 45 More Nations to Sign for Peace", *The New York Times*, 24 Ağustos 1928; "America Invites 48 Nations to Join in Anti-War Treaty", *The New York Times*, 29 Ağustos 1928.

41 *FRUS*, 1928, I, s.195-196; "Turkey to Adhere to Treaty", *The New York Times*, 3 Eylül 1928; "Turks Decide to Sign the Kellogg Treaty", *The New York Times*, 8 Eylül 1928; "Adhere to Kellogg Pact; Turkey and Lithuania Notify Us of Intention to Sign", *The New York Times*, 9 Eylül 1928; 19 Eylül 1928 tarihli bir İngiliz belgesine göre; Türk Hükümeti, dış politika idallerine uygun olduğu için Briand-Kellogg Paktı'nı imzalamaya karar vermiştir. Bkz. Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, VI, Ankara, TTK, 2005, s.377.

42 *Resmi Gazete*, 5 Şubat 1929, Sayı:1111, s.8; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: III, İçtima Senesi: II, Cilt VII, Yirmi Yedinci İnikat, s.2.

Dış politikada dürüstlük ve ülke güvenliğimize önem verme hareketlerimize kılavuz olmaktadır. Önemli reform ve gelişmeler içinde bulunan bir ülkenin, hem kendisinde hem de çevresinde barış ve huzuru gerçek olarak arzu etmesinden daha kolay açıklanabilecek bir konu olamaz. Bu samimi arzudan esinlenmiş olan dış politikamız, ülkenin korunması, vatandaşın haklarının herhangi bir saldırıya karşı savunulması konuları, önem verdiğimiz noktalar. Cumhuriyet Hükümeti, milletler arasında güvenlik antlaşmalarının imzalanması için özel gayret göstermektedir. Türkiye'ye önerilen Kellogg Anlaşması'na katılmak için de samimiyetle uygun görüş bildirilmiştir.⁴³

Türk dış politika aktörleri, Briand-Kellogg Paktı'nın maddelerini inceleyerek milletlerin barış yolunda ümit verici adım attıklarını ve getirilen esasların Türkiye Cumhuriyeti'nin barış gayesine uygun olduğuna kanaat getirmekteydiler. Öyle ki Başvekil İsmet Paşa başkanlığında toplanan İcra Vekilleri Heyeti de Türkiye'nin Briand-Kellogg Paktı'na katılmasına dair kanunun Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmasına karar vermişti.⁴⁴

TBMM, Briand-Kellogg Paktı'na katılma konusunu 19 Ocak 1929 tarihli oturumda gündeme alarak barış düzeninin kurulmasına ne kadar çok önem verdiğini göstermekteydi. Aynı oturumda söz alan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey de özetle şu noktalara değinmekteydi:

Artık Kellogg Misakı adı altında bilinen ve harbin milli siyaset vasıtası olarak kullanılmaması taahhüdünü ihtiva eden Paris Misakı'nın lütfen TBMM tarafından çabucak müzakeresini rica edeceğim. Esası isminden de anlaşılacağı üzere bu antlaşma, Cumhuriyet Hükümetinizin takip etmekte olduğu sulh siyasetine tamamiyle uymaktadır.⁴⁵

43 *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: III, İçtima Senesi: II, Cilt 5, Birinci İnikat, 1 Teşrinisani 1928, s.3; The New York Times'a göre Türk dış politika aktörleri Briand-Kellogg Antlaşmasını kendi dış politika ilkelerine yakın gördüğünden desteklemişti. "Fears Kellogg Pact Will Lull America", *The New York Times*, 10 Eylül 1928.

44 Antlaşmaya Türkiye'nin iştiraki hakkında 1/282 numaralı kanun lâyihası ve Hariciye Encümeni Mazbatası 18 Kasım 1928'de TBMM Yüksek Reisliğine sunuldu. Bkz. *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: III, İçtima Senesi: II, Cilt VII, Yirmi Yedinci İnikat, s.1-3; Türkiye'nin Briand-Kellogg Paktı'na resmi olarak katılabilmesi için gereken adımların atılması esnasında Tevfik Rüştü Bey ile Joseph Grew fikir teatisi içerisindeydiler. Pakıt, Amerikan Senatosu'nda onaylanır onaylanmaz TBMM'nin de Paktı onaylayacağı sözü verilmişti. Öyle ki 17 Ocak 1929'da Washington'dan gönderilen telgrafta Amerikan Senatosu'nun sadece bir muhalif oyla, herhangi bir şart ya da çekince koymaksızın Pakta onay verdiği Grew'e bildirilip Türk Hükümeti'nin bilgilendirilmesi istendi. Bkz. Joseph C. Grew, *Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları Yeni Türkiye*, Kadri Mustafa Orağlı (çev.), İstanbul, Multilingual, 1999, s.111-112.

45 *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: III, İçtima Senesi: II, Cilt VII, Yirmi Yedinci İnikat, s.58-59; Grew, TBMM'nin oybirliğiyle Paktı 19 Ocak 1929'da onayladığını ifade etmiştir. Grew, Türk Hükümeti'nin Paktı onaylamada gösterdiği çabukluğu, Tevfik Rüştü Bey ile gerçekleş-tirdiği muhtelif konuşmalarının etkisine bağlayıp kendisiyle iftihar etmekteydi. Bkz. Grew, *Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin*, s.112.

Tevfik Rüştü Bey'in konuşmasından sonra yapılan oylama neticesinde 1384 nolu kanun 204 oyla kabul edilmiştir.⁴⁶

Türkiye, Briand-Kellogg Pakti'ndan sonra da savaşı önleme çabalarını yansıtan uluslararası girişimlere destek vermeye devam etmekteydi. Örneğin Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'daki komşularıyla ve Türkiye gibi kimi devletlerle bölgesinde barışçı bir dayanışma havası yaratarak nüfuzunu artırmak istemişti. Dolayısıyla da 9 Şubat 1929 günü Estonya, Letonya, Polonya ve Romanya ile Moskova'da protokol imzalamıştı. TBMM, 1 Nisan 1929 günü Litvinoff Protokolü'nü onaylayarak hem dünya barışına katkıda bulunma faaliyetlerini sürdürüyor hem de Batı ve Sovyetler Birliği arasında zaman zaman uyguladığı sarkaç politikası için zemin oluşturuyordu. Öyle ki 1925 yılı sonlarında Sovyet yönetimi, Locarno Antlaşmaları ile Almanya'nın Batı Blokuna çekilmek istenmesinden rahatsızlık duymuştu. Aynı yıl Musul sorununun Türkiye aleyhine dönmesi Türk yetkililerinin Moskova ile yakınlaşmasına, akabinde 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık Antlaşması'nın imzalanmasına neden olmuştu. Türkiye, 1926 tarihli Ankara Antlaşması ile birlikte bu kez Batılı devletlerle yakınlaşma ihtiyacı duymuş ve komşu ülke Sovyetler Birliği ile de siyasi ilişkilerinin gerginleşmesinden mümkün olduğunca uzak durmaya çalışmıştı.⁴⁷

Türkiye'nin de dâhil olduğu savaşı önleme çabalarını yansıtan bir üçüncü bağit da 10 Ekim 1933 günü Latin Amerika Devletlerinin (Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Paraguay ve Uruguay) Rio de Janeiro'da imzaladığı savaşı önleme ve uzlaştırma antlaşması olmuştu. Bu antlaşmanın yapılmasında Arjantin Dışişleri Bakanı Saavedra Lamas önemli rol oynadığından, ona "Saavedra Lamas Pakti" da denilmektedir. Bu antlaşmaya Türkiye, 21 Haziran 1935'te Tevfik Rüştü Bey'in Lamas'a yolladığı bir mektupla katılmıştır. Böylece Türkiye, dünya barışına katkıda bulunmak için karşılıklı diyalogu esas alan çok boyutlu dış politika stratejisiyle rejim farkı gözetmeden diğer devletlerle de barışı amaç edinen ilişkiler geliştirmişti.⁴⁸

Sovyetler Birliği'nin Briand-Kellogg Pakti'na Bakışı

1924 yılı siyasal açıdan yalnızlık yaşayan Sovyetler Birliği için umut verici gelişmelerle başlamıştı. İngiltere'deki Ramsay MacDonald liderliğindeki İşçi Partisi Hükümeti, Sovyet Hükümeti'ni 1 Şubat'ta resmen tanıma kararı almıştı. Fakat İngiltere'deki bir

46 "Devletler Arasında Harbin Milli Siyaset Aleti Olarak İstimalinden Feragati Mütezammın Muahedeye Türkiye Cumhuriyeti'nin İştiraki Hakkındaki kanun" için bkz. *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: III, İçtima Senesi: II, Cilt VII, Yirmi Yedinci İnikat, s.59; *Resmi Gazete*, 5 Şubat 1929, Sayı:1111, s.6567-6570; "Turkey Ratifies Pact", *The New York Times*, 21 Ocak 1929; Onay belgelerinin Resmi Gazetede yayın tarihi 5 Şubat 1929 günüdür. Antlaşmayı imzalayan 9 devletin onay işlemlerinin bütünlenmesi zaman almış ve bu yüzden 3. madde uyarınca, Paktin yürürlüğe girmesi ancak 24 Temmuz 1929'da olanak bulmuştu. Türkiye'nin Antlaşmaya katılması ise 8 Temmuz 1929 tarihinde gerçekleşmişti. Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte*, s.367; Diğer devletlerin pakta katılma tarihleri hakkında geniş bilgi için bkz. *FRUS*, 1928, I, s.156-157.

47 İşlemler tamamlanınca Türkiye 3 Temmuz 1929'da Litvinoff Protokolü'nün bağıtlı taraflarından biri haline gelmiştir. Bkz. Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte*, s.367.

48 TBMM'nin 20 Kasım 1935 günü antlaşmayı onaylamasıyla katılım kesinlik kazanmıştır. *Ibid*, s.367-368.

sonraki seçimleri Zinovyev Mektubu'nun⁴⁹ da etkisiyle Stanley Baldwin liderliğindeki Muhafazakâr Partinin kazanması İngiliz-Sovyet ilişkilerinin giderek gerginleşmesine yol açmıştır. Ayrıca İngiltere'deki Sovyet karşıtı kampanya, Moskova'nın Londra'daki genel grev ve grevcilere mali yardım da bulunma önerisiyle hız kazanmış olup muhafazakâr politikacılar Sovyetler Birliği ile siyasi ilişkileri kestiklerini 24 Mayıs 1927'de kamuoyuna duyurmuşlardı.⁵⁰

Fransa'da ise Mayıs 1924'te yapılan seçimleri Édouard Herriot başkanlığındaki sol koalisyonun kazanması Moskova Hükümeti'nin Ekim 1924'te tanınmasına imkân sağlamıştı. Ancak Fransız Hükümeti borçlarla ilgili sorunları çözmek için Sovyetler Birliği ile yürüttüğü görüşmelerden sonuç alamamıştı. Her ne kadar anlaşmazlıklar olsa da taraflar diplomatik ilişkileri devam ettirebilme becerisini gösterebilmişlerdi.⁵¹

Sovyetler Birliği'nin Almanya ile ilişkileri ise bu ülkenin Locarno Antlaşmaları'nı imzalayıp Milletler Cemiyeti'ne girmesi nedeniyle geçici olarak sıkıntıya girmişti. Ancak Almanya'nın tamamıyla batı merkezli bir politikadan kaçınma arzusu, Sovyet-Alman gizli anlaşmaları ve Polonya'ya karşı duyulan ortak düşmanlık hisleri Alman-Sovyet ilişkilerini daha yakın hale getirmekteydi.⁵²

Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilişkilerine bakıldığında asıl olarak Batılı devletlerin, özellikle de İngiltere'nin etkisi azaltılmaya çalışılmış Ankara ile ticari ve siyasi ilişkileri geliştirmeye yönelik adımlar atılmıştır. Bu kapsamda 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık Antlaşması, 1927 tarihli Türk-Sovyet Ticaret Anlaşması ve 1929 Protokolü imzalandığı gibi Milletler Cemiyeti Silahsızlanma Konferansı, Briand-Kellogg Paktı ve Litvinoff Protokolü'nde her iki devlet ortak hareket etmeyi başarmışlardı. Buna karşın Ankara'nın Batılı Devletlerle yakınlık kurmaya çalışarak ülkedeki komünist cereyanlara taviz vermemesi Rus makamlarının hoşuna gitmemiş ancak Sovyet ve Türk politikalarının genel çizgisi değişmemişti. Bu durumun oluşmasında her iki devletin de iyi komşuluk politikası temelinde hareket etmeye çalışması etkili olmuştu. İkinci olarak Batılı Devletler ile yaşanabilecek muhtemel krizler karşısında ortak hareket edebilme gerekliliği tarafların sürdürülebilir bir ilişki istemesine zemin hazırlamıştı. Üçüncü olarak her iki devlet de yeni siyasal rejimleriyle dünya kamuoyuna kendilerini kabul ettirme çabası içerisinde hareket ederek siyasal yalnızlıktan kurtulmak istemekteydiler. Dördüncü olarak Türkiye, Batılı Devletlere karşı sarkaç politikasına ihtiyaç duyabileceğini düşünerek Sovyetler Birliği ile gerginliklerden uzak durmaya çalışmıştı. Sovyetler Birliği ise Boğazlar gibi stratejik mevkiye sahip Türkiye'nin tamamen Batı'ya yönelmesini istemediğinden benzer bir tavır sergilemekteydi.⁵³

49 Zinovyev Mektubu: Silahlı kuvvetlerde ve diğer kurumlarda propaganda yapılması için İngiliz Komünist Partisi'ne talimat verdiği iddia edilen Komintern Mektubu. Bkz. Edward Hallett Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, Levent Cinemre (çev.), İstanbul, Yordam Kitap, 2010, s.146

50 Ibid, s.145-146; 154-155.

51 Ibid, s.145-146.

52 Ibid, s.146-148.

53 Ibid, s.169; Geniş bilgi için bkz. Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, I: 1919-1980*, Baskın Oran (der.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.314-319.

Sovyetler Birliği'nin o güne kadar Milletler Cemiyeti ile kurduğu ilişki ise Cemiyetin sağlık örgütüne yüzeysel biçimde katılmasıyla sınırlı kalmıştı. Moskova sürekli olarak cemiyeti, baskıcı Versay Antlaşması'nın ayrılmaz bir parçası ve Müttefik Devletlerin askeri hazırlıklar için ikiyüzlüce kullandığı bir perde olarak eleştirmişti. Ancak Sovyet makamları, Almanya'nın da cemiyete katılmasından sonra siyasi yalnızlık duygusunu iyice hissetmeye başlamışlardı. Bu durumu değiştirmek için harekete geçen Sovyet delegasyonları 1927 yılında ilkin Dünya Ekonomik Konferansı'na akabinde de Dünya Silahsızlanma Konferansı Hazırlık Komisyonu toplantısına katılmak için Cenevre'ye gitmişlerdi. Halk Komiseri Litvinoff kara, deniz ve hava silahlarının toptan imhasını komisyonda önererek bir anda odak noktası oldu. Fakat bu teklif, sansasyonel ve sıkıntı doğuran bir jestti. Komisyon telaş içinde bu konunun tartışılmasını 1928 Mart ayındaki bir sonraki toplantıya erteledi. Bu kez Litvinoff, silahların toptan imhasını aşama aşama gerçekleştirecek revize bir plan önerdi. Bu planın da kabul edilmemesi üzerine bu kez silahların sınırlandırılması için bir taslak sundu. Önceki iki plandan daha az ütopyik olmasına karşın bu taslak da batılı güçlerin düşündüğünün çok ötesine geçmişti. Plana yalnızca Versay Antlaşmasıyla silahlanması katı biçimde sınırlanmış olan Almanya ile komisyonun yeni üyesi Türkiye sempati göstermişlerdi.⁵⁴ Aslında Türkiye o dönemde genel bir silahsızlanmanın gerçekleşeceğine inanmıyor ama yine de bu hedefe ne kadar yaklaşırsa bunu kendi çıkarları açısından uygun görüyordu. Bunun temelinde de hem silahlı kuvvetleri hem de elindeki kaynakları sınırlı olan Türkiye'nin genel bir silahsızlanmayla güvenliğini sağlamak istemesi yatıyordu.⁵⁵

Sovyet delegasyonları sansasyonel adımlar atarken büyük güçlerin yeni pakt çalışmalarını devam ettirmekteydi. Sovyet Dışişleri'nde görevli Halk Komiseri M. Litvinoff, 5 Ağustos 1928 günü düzenlediği basın konferansında, hükümetinin Briand-Kellogg Paketi müzakereleri karşısındaki düşüncelerini ifade etmekten kaçınmadı. M. Litvinoff, bu uluslararası girişimin düzenlenişi sırasında Sovyetler Birliği'nin bilinçli şekilde dışarıda bırakılmasının söz konusu girişimin gerçek anlamını ortaya koyduğunu belirterek şunları söylemekteydi: "Besbellidir ki kurucuları bu paketi, Sovyetler Birliği'ne karşı bir tecrit ve mücadele aracı olarak tasarlayıp tezgâhlanmış bulunmaktadır. Paktin yapılanışına ilişkin müzakereler, Sovyetler Birliği'ni kuşatma politikasının bir devamı olmuştur."⁵⁶

Sovyet yetkiliye göre; bir yandan Fransa ve İngiltere tarafından konulmuş olan ihtiyat kayıtları, öbür yandan da antlaşmanın hükümleri arasında silahsızlanmaya ilişkin bir yükümlülüğün bulunmayışı, Briand-Kellogg Paketi'nin önem ve değerini azaltmıştı. Ona göre antlaşmanın imzalanışına yol açan diplomatik girişimlerin çözümlenmesinden çıkan sonuç, her şeyden önce, Sovyetler karşıtı bir eylemin tezgâhlandığını göstermekteydi. Bununla beraber Amerikan, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin, kamuoyunun baskısı karşısında Sovyetler Birliği'ni de Briand-Kellogg Paketi'ne katılmaya çağırarak zorunda kalacaklarını düşünmekteydi.⁵⁷

54 Ibid, s.249-250.

55 Uzgel, "Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan*, s.309.

56 Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi -Diplomasi Tarihi-, IV*, s.66-67.

57 Ibid.

Sovyetler Birliği-ABD ve Sovyetler Birliği-İngiltere arasında diplomatik ilişki olmadığından; Moskova, Paktın ne kurucu devletleri arasında ne de daha sonra ABD'nin paktın taraftarı olarak gördüğü ülkeler listesinde bulunmaktaydı. Moskova'nın Pakta katılımı konusunda yaşadığı kriz Fransa'nın arabuluculuk görevini üstlenmesiyle son bulmuş ve Sovyetler Birliği 31 Ağustos günü Pakta katılmayı kabul ettiğini açıklamıştı. Fransa bu hamlesiyle ilkin Alman-Sovyet yaklaşmasını engellemeyi amaç edinmişti. İkinci olarak Sovyet makamlarının silahsızlanma teklifine dünya kamuoyunun büyük bir kısmı olumlu bakmıştı. Fransa bu adımla kendilerine bu konuda yöneltilen eleştirileri bir nebze de olsa hafifletebilmeyi amaçlamıştı. Üçüncü olarak Sovyetler Birliği'nin Pakta katılması mevcut düzeni korumaya çalışan ülkelerin elini daha da güçlendirecekti. Son olarak ise Fransa, Sovyetler Birliği ile siyasi ilişkileri bu adımla normalleştirebileceği düşüncesindeydi.⁵⁸

M. Litvinoff, Pakta katıldıklarını açıkladıkları 31 Ağustos 1928 tarihli notada söz konusu Paktın hazırlık müzakerelerine hükümetini çağırması uygun görmediklerinden dolayı Fransa'nın Moskova Büyükelçisi Herbert'e teessüflerini bildirme gereği duymuştu. Litvinoff'a göre anlaşma metninde silahsızlanma konusunda hiçbir kesin hüküm bulunmamasının yanısıra Türkiye, Afganistan ve Çin gibi ülkelerin Pakta katılmaya çağrılmayı da büyük bir eksiklikti. Hâlbuki Litvinoff'un açıklamasının aksine ABD; Türkiye, Çin ve Afganistan'ı 27 Ağustos 1928'de Pakta katılmaya davet etmişti. Litvinoff, savaşın yasaklanması şeklindeki formülün bulanık ve belirsiz olduğunu dolayısıyla da değişik yorumlara yol açacağını da vurgulamaktaydı.⁵⁹

Sovyet makamları pakta katılmaya karar verirken Komünist Enternasyonal'in Altıncı Kongresi, 17 Temmuz-28 Ağustos 1928 tarihleri arasında Moskova'da toplanmıştı. Sovyet politikalarını yöneten parti liderlerince yönlendirildiği halde Komintern'in dış politikada Moskova'ya göre farklı bir dil kullandığı göze çarpmaktadır. Öyle ki Altıncı Kongre, Komintern tarihini üç döneme ayırmıştı. İlk dönem, devrimci atmosferin egemen olduğu 1917-1921; ikinci dönem, kapitalizmin kendisini toparladığı 1921-1927 dönemleriydi. Delejelere göre kongreyle başlayan üçüncü dönemde ise kapitalizmin giderek büyüyen çelişkileri yakın zamanda sistemin çökeceğini müjdeliyor ve yeni devrim umutlarına yol açıyordu. Kongrede onaylanan yeni Komintern programı ise sosyal demokrasi ve faşizmi, burjuvazinin ikiz ajanları olarak görüyordu. Bu arada Sovyet hükümetini Briand-Kellogg Paktı'nın kabulü için ikna etmeye çalışan Litvinoff'un çabası sonuç verdi. Rus partisinden hiçbir delege kongrede Pakta atıfta bulunmadı. Ancak diğer partilere mensup bazı delegelerle Batılı ülkelerdeki komünist basın, emperyalist saldırganlığı gizlemeye çalışan ikiyüzlü bir maske diye niteledikleri bu Pakta hücumu geçtiler. Kongre kararında Pakt zikredilmiyor ama alaycı bir ifadeyle savaşın ilgasının, kapitalist hükümetlerin manevralarını gizlemek için kullandıkları resmi pasifizmin bir

58 Miller, *The Peace Pact of Paris*, s.5, 263-268; Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s.37, 48; Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1997, s.137; "Russia Accepts, Scores Paris Pact", *The New York Times*, 1 Eylül 1928.

59 Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi, -Diplomasi Tarihi-*, IV, s.67; 31 Ağustos 1928 tarihli orijinal metin için bkz. Miller, *The Peace Pact of Paris*, s.263-268; *FRUS*, 1928, I, s.149; *Selected Articles on the Pact of Paris*, s.94-97.

örneği olduğu söyleniyordu. Komintern politikası ile hükümet politikası arasındaki açık uyumsuzluk, Sovyet liderler arasındaki sonuca bağlanmamış görüş farklılıklarını gün yüzüne çıkarmaktaydı.⁶⁰

Altıncı Kongre'de üzerinde ısrarla durulan konulardan biri de adım adım yaklaştığı düşünülen muhtemel bir dünya savaşı tehlikesiydi. Delegelerin büyük çoğunluğu Sovyetler Birliği'nin bu savaş sırasında bir kapitalist ülkenin ya da bir koalisyonun saldırısına uğrayacağı hususunda hemfikirlerdi. Kongrede, patlak vermesi beklenen böylesi bir savaşı durdurmak için nasıl bir strateji izlenmesi gerektiği görüşüldü. Uzun görüşmelerin sonucunda üç aşamalı bir çözümde karar kılındı. Birinci aşama, her kapitalist ülkenin proleteryanının kendi ülkelerindeki mücadelelerine devam etmeleriydi; ikinci aşama, bütün dünya proleteryalı Sovyetler Birliği çıkarlarını emperyalist düşmanlarına karşı korumalıydı; üçüncü ve son aşama ise, büyük devletlere tabi kolonilerin devrimci hareketlere teşvik edilmeleriydi. Altıncı Kongre'den geçen bu program, batılı güçler tarafından tehdit olarak algılandı. Moskova liderleri ise programın saldırgan değil, bilakis savunma amaçlı olduğunu düşünmekteydiler.⁶¹

Briand-Kellogg Paktı Üzerine Genel Bakış

Briand ve Kellogg gibi devlet adamları, kendi çağlarında son dönemdeki halleriyle Metternich ve Bismarck'ın birer karşılığı gibi görünerek dünya meselelerini çözüme bağlamak üzere bir araya gelmişlerdi. Ancak bu yüzeysel izlenimlere rağmen 1919'dan sonraki uluslararası sistemin temelini oluşturan yapılar 50 yıl önceki diplomasiyi etkileyen yapılar-
dan önemli ölçüde farklı ve çok daha bozulabilir nitelikteydi.⁶²

Bu Pakt, savaşları uluslararası politikanın aracı olmaktan çıkarmaya çalışan bir belge niteliğindedir. Öyle ki Almanya Dışişleri Bakanı Stresemann ilk defa Fransa'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş, ABD ise Avrupa devletleriyle tekrar işbirliğine yönelik tarzda davranmıştı.⁶³ Gerçekten de Milletler Cemiyeti üyesi olmayan ABD gibi güçlü bir devletin bu paktın başlıca kurucuları arasında bulunması müşterek emniyet sisteminin geliş-

60 Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, s.254.

61 George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, Doğukan Mızrak ve Egemen Ç. Mızrak (çev.), İstanbul, Selenge Yayınları, 2009, s.429-431.

62 Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar*, Birtane Karanakçı (çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s.338; Tefrik Rüşti Bey'e göre bu pakt "Mücerred alemde kalan bir manevi bağlantıdan ibaretti." bkz. Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, s.85; Carr'a göre bu pakt salt ütopyik bir projeydi. Bkz. Edward Hallett Carr, *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*, Can Cemgil (çev.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.78; Kellogg, vefatına yakın günlerde bile (1937) imzacı devletlerin paktın ilkelerine uymaları halinde dünyada barışın sağlanacağı düşüncesindeydi. Charles G. Cleaver, "Frank B. Kellogg's View of History and Progress", *Minnesota History*, Cilt 35, No.4, 1956, s.166.

63 Ahmet Sükrü Esmer, *Siyasi Tarihi (1919 -1939)*, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1953, s.43; ABD gibi güçlü bir devletin diğer devletlerle işbirliği haline geçmiş olması önemli bir gelişme olarak algılandı. Ancak ABD'nin yalnızlık politikasıyla yeni oluşan anlayışın beraber nasıl yürüyeceği merak konusuydu. Bkz. John Colombos, "The Paris Pact, Otherwise Called the Kellogg Pact", *Transactions of the Grotius Society*, Cilt 14, Problems of Peace and War, Papers Read before the Society in the Year 1928, s.87-88.

mesi üzerinde olumlu tesirler yaratmıştı. Tecavüz harbi menedildikten sonra devletlerarası hayatta onu önleyecek tedbirlerin araştırılmasına ve konuşulmasına başlanılmıştı. Gerek Milletler Cemiyeti içinde, gerekse 1932'de toplanan Silâhsızlanma Konferansı'nda, Pakt göz önünde tutularak tecavüzün tarifi, tecavüzün önlenmesi meseleleri hakkında birçok fikirler ve projeler ileri sürülmüştü. Silâhsızlanma Konferansı'nın 2 Mart 1933 tarihli siyasi komisyonunda kabul edilmiş olan bir karara göre "kuvvete başvurmak" tecavüz sayılacaktı. Bu suretle "harp" teriminin kullanılması dolayısıyla ortaya çıkabilecek olan zorluklar ortadan kaldırılmak istenilmişti. Ancak Silâhsızlanma Konferansı başarısızlıkla neticelenmiş olduğundan orada emniyete, karşılıklı yardıma ve tecavüz harbi meselesine ait ileri sürülen mütalâalar ve projeler tatbik sahasına geçememişlerdi.⁶⁴

1929'da ABD'deki başkanlık seçimini kazanan Herbert H. Hoover, halka ilk hitabında, Briand-Kellogg Paktı'nın temsil ettiği uluslararası barışın ve ülkeler arasındaki diyalogun, daha da ilerletilmesi gerektiğini ve bu paktın silahları azaltma konusunda kilit rol üstleneceğini beyan etti. Bu maksatla İngiliz Hükümeti, 3. Deniz Konferansı'nı toplamak üzere Japonya, İtalya, Fransa ve ABD'yi Londra'ya davet etmiş, tüm ülkeler İngiltere'nin bu davetine olumlu cevap vermişlerdi.⁶⁵

Mevcut şartlar altında, 22 Nisan 1930 tarihinde, St. James Palas'ta, "Londra Deniz Antlaşması" ABD, İngiltere ve Japonya arasında imzalandı. Avrupa Grubu'ndaki müzakerelerden bir sonuç alınmadığı için, Fransa ve İtalya, bu paktta imza atmadı. Fakat konferansa son verilirken ilgili ülkeler arasında görüşmelere bundan sonra da devam edileceği beyan edildi. 27 Ekim 1930'da Londra'da Paktı yürürlüğe koyma töreni gerçekleştirildi ve aynı gün içerisinde, Washington'dan Başkan Hoover, Londra'dan Başbakan MacDonald ve Tokyo'dan Başbakan Hamaguchi radyo aracılığıyla kendi halklarına seslenerek Londra Deniz Anlaşmasının resmen onaylanıp uygulamaya konduğunu beyan ettiler. Böylece, tartışmalar arasında denizlerde ikinci silâhsızlanma dönemi başlamış oldu. Sonuç olarak, 1921 Washington Deniz Konferansı ve 1930 Londra Deniz Konferansı ile I. Dünya Harbi'nden sonra başlayan silâhlanma yarışına, 1936 yılına kadar ara verildi. 15 senelik tatilin, geçici de olsa, denizlerde ve bilhassa Büyük Okyanus'ta barışı sağladığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, uluslararası platformda donanma silahlarının kontrolünü sağlayan Washington ve Londra paktları sayesinde, İngiltere-ABD ikilisi ile Japonya arasında, 1920 ve 1930'lu yıllarda çıkması muhtemel bir savaşın önüne geçilmişti. Bu kısmi başarının sağlanmasında Briand-Kellogg Paktı'nın da etkisini göz ardı etmemek gerekir.⁶⁶

Doktrin bakımından Paktın uluslararası hayatın tanzimi hususunda getirmiş olduğu esasın büyük bir önem ve değer taşıdığına şüphe yoktu. Çünkü o tarihe kadar devletlerarası hayatta meşru ve caiz görülen harp kanun dışı yapılarak yasak bir fiil mahiyetine bürünüyordu. Bununla beraber pakt, onun hükümlerine aykırı hareket edenler

64 Zeki Mesud Alsan, "Tecavüz'ün Tarifi Problemi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, No.1, 1954, s.59.

65 Sinan Levent, *Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi Türk Basınında Japonya (1933-1939)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.36.

66 Ibid, s.40-41.

hakkında ne gibi zorlayıcı tedbirler alınacağını belirtmemekteydi.⁶⁷ Ayrıca Pakt, meşru müdafaa harbini kabul etmekteydi. Yasaklanan harp, tecavüz harbi olduğuna göre paktta tecavüzün tarif edilmesi gerekirdi. Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı savaşa başvurulmaması keyfiyetinin mutlak ve kayıtsız bir mahiyet alması bakımından böyle bir tarife taraftar görünmemişti. Washington'a göre herhangi bir tarif tereddütlere ve kötü kullanımlara yol açabilirdi. Meşru müdafaa halinin takdiri de başlı başına bir mesele teşkil etmekteydi. Tecavüz hali, meşru müdafaa halini doğurduğuna göre netice hakkında kesin bir hüküm verebilmek için sebebin mahiyetini açıklamak gerekirdi.⁶⁸

Büyük güçler meşru müdafaa halini “devletin hayati menfaatleri” doktrinine dayanarak kendi takdirlerine tabi tutmayı daha uygun görmüşlerdi. Bu nedenle İngiltere, imparatorluğunu savunmak için hareket serbestliği istemiş, ABD ise meşru müdafaa şartlarının oluştuğuna dair kararın devletler tarafından verilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca ABD, herhangi bir yaptırım eylemine katılmayı da peşinen reddetmekteydi.⁶⁹

1929 Dünya Ekonomik Kriziyle birlikte belirsizlikler giderek artarken Briand-Kellogg Paktı'nın etkisi de azalmaya başlamıştı. Krizden sonra devletler dış ticaret politikalarını tekrar gözden geçirmişlerdi. Bu buhranın etkisiyle uluslararası alanda iktisadi milliyetçilik akımı kuvvetlenmişti. Özellikle Almanya ve İtalya'nın iktisadi otarşi politikasını⁷⁰ uygulaması devletlerin gümrük duvarlarını yükseltmelerine ve bunun bir sonucu olarak dünya ticaret hacminin daralmasına sebep olmuştu. İktisaden kendi kendine yetme çabasına girişmiş bulunan devletlerin bu davranışı, büyük devletlerin ham madde kaynak-

67 Esmer, *Siyasi Tarih*, s.43; Briand-Kellogg Paktı'nın daha etkili kılınması için çalışmalar yapılması gerektiği aksi takdirde yeni bir savaşın daha korkunç sonuçlarının olacağı uyarısı dönemin yazarları tarafından dile getiriliyordu. Bkz. Edith Nourse Rogers, “How the Kellogg Peace Pact Can Be Made Effective”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 144, Present Day Causes of International Friction and Their Elimination, 1929, s.51-54; Kansas Senatörü Arthur Capper'in Briand-Kellogg Paktı'nın daha etkili olabilmesi için sunduğu yasa teklifi hakkında bkz. Arthur Capper, “Making the Peace Pact Effective”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 144, Present Day Causes of International Friction and Their Elimination, 1929, s.40-50.

68 Alsan, “*Tecavüz'ün Tarifi Problemi*”, s.58-59; Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, Ankara, Sevinç Yayınları, 1979, s.362-363.

69 Henry Kissinger, *Diplomasi*, İbrahim H. Kurt (çev.), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s.265; Meşru müdafaa kavramı BM Antlaşması'nın 51. maddesinde hukuki çerçeve içinde şu şekilde onaylanmıştır. “Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez. Bkz. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf.

70 Bir ülkenin ekonomik alanda kendi kendine yeterliliği temeli üzerine kurulmuş bir iktisat politikası. Ülke, kendi ekonomisini kendi kaynaklarıyla düzenler ve dış ekonomilere karşı kapılarını kapar. Böylece otarşi politikası uygulayan ülke, uluslararası ekonomik ilişkilerini en aza indirmiş olur. Otarşi, kapalı ekonominin devletçi ve sistemli biçimidir. Bkz. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Faruk Sönmezoglu (der.), İstanbul, Der Yayınları, 2010, s.521.

ları ve mamul maddeler için yeni pazarlar aramak gayretiyle çatıştı. İktisadi mücadelede başarıya ulaşmak için bazı ülkelerde aşırı devletçi ve milliyetçi akımlar kuvvetlenmiş ve demokratik sistemler ve inançlar zayıflamıştı. Bu akımlar sonucunda İtalya'da faşist idare kuvvet kazanırken Almanya'da Hitler iktidara gelmişti. Totaliter hükümetlerin davranışları uluslararası iktisadi münasebetlerde olduğu gibi, siyasi münasebetler üzerinde de derhal tesirini göstermişti.⁷¹

Briand-Kellogg Paktı gibi barışçı ve iyi niyetli bir girişim 18 Eylül 1931'de Japonya'nın Çin'e; 3 Ekim 1935'te ise İtalya'nın Habeşistan'a saldırmayla darbe yemiş ve Milletler Cemiyeti'nin de bu gibi saldırılar karşısında gerekeni yapamaması barış ümitlerinin sona ermesine neden olmuştu. Hem Japon hem de İtalyan saldırılarına yönelik tepkiler diplomasi çerçevesinde sınırlı kaldığı için istenilen sonuca ulaşılamamıştı.⁷² Öyle ki ABD Dışişleri Bakanı Henry Lewis Stimson, 7 Ocak 1932'de Çin ve Japonya'ya gönderdiği bir notayla ABD'nin Briand-Kellogg Paktı hükümlerine aykırı şekilde imzalanacak antlaşmaları kabullenmeyeceğini bildirmişti. Böylece Stimson Doktriniyle paktın yürürlükte olduğu mesajı dünya kamuoyuna duyurulmaktaydı.⁷³

Japonya, Mançurya'ya karşı gerçekleştirdiği saldırının yasallığını meşru müdafaa unsurları kapsamında savunarak dönemin büyük güçleri tarafından Briand-Kellogg Paktı'na getirilen yorumların da kendisini haklı çıkardığını belirtiyordu.⁷⁴ ABD ise güç kullanma tehdidi veya güç kullanımıyla toprak alınamayacağına dair kurula (*Ex injuria non oritur*)⁷⁵ atıf yapmaktaydı. Lakin Mançurya'nın işgali sonrası Japon yanlısı Mançuryalı

71 Mehmet Gönüllübol ve Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993, s.92-93.

72 Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte*, s.366; Hazal Pabuççular, *Turkish-Italian Relations in the Interwar Period*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2009, s.133; 10 Eylül 1934'de Budapeşte'de gerçekleştirilen konferansta Briand-Kellogg Paktı'nın daha etkili olması amacıyla bir takım kararlar alınmıştı. Ancak bu adım da istenilen barış düzenini sağlayamadı. Bkz. John Fischer Williams, "Recent Interpretations of the Briand-Kellogg Pact", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs, 1931-1939)*, Cilt 14, No.3, 1935, s.346-368; International Law Association, "Briand-Kellogg Pact of Paris, Budapest Articles of Interpretation", *Transactions of the Grotius Society*, Cilt 20, Problems of Peace and War, Papers Read Before the Society in the Year 1934, s.205-206; Milletler Cemiyeti'ne göre İtalya Misak'ın 16. maddesini çiğneyerek saldırgan bir tavır içine girmişti. Bundan dolayı 10 Ekim 1935'te İtalya'ya yönelik 4 maddelik yaptırım uygulanması kararlaştırıldı. Ancak yaptırım kararı tam anlamıyla uygulanamamıştır. Bkz. Arthur K. Kuhn, "The Economic Sanctions and the Kellogg Pact", *The American Journal of International Law*, Cilt 30, No.1, 1936, s.83-88; *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.313-314.

73 Quincy Wright, "The Stimson Note of January 7, 1932", *The American Journal of International Law* Cilt 26, No.2, s.342-348; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1989, s.209-210; Bu doktrin kuvvete başvuru olarak ve uluslararası hukuk kurallarının çiğnenmesi sonucunda kurulan devletlerin tanınmaması çerçevesinde 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi ve 1948 tarihli Bogota Şartıyla geliştirilmiştir. Bkz. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.600.

74 Philip Marshall Brown, "Japanese Interpretation of the Kellogg Pact", *The American Journal of International Law*, Cilt 27, No.1, 1933, s.100-102.

75 Yasadışı hareketler yasa yapamazlar şeklinde ifade edilir. Bkz. Quincy Wright, "The Chinese Recognition Problem", *International Law in the Twentieth Century*, Meredith Corporation, 1969, s.609.

liderlerin katılımıyla düzenlenen bir kongre ile 1 Mart 1932 tarihinde Mançurya topraklarında Mançukuo adıyla Japonya etkisinde yeni bir devlet kurulduğu ilan edildi. 3 Haziran 1932'de ise Mançukuo Devleti, Japonya tarafından resmen tanındı.⁷⁶

Uzak Doğu'da Japonya'nın revizyonist tutumunun benzeri Avrupa'da Hitler Almanya'sı ve Mussolini İtalya'sı tarafından da sergilenmekteydi. Bu durum Japonya'nın 27 Mart 1933'te, Almanya'nın 21 Ekim 1933'te ve İtalya'nın 11 Aralık 1937'de Milletler Cemiyeti üyeliklerinden ayrılmasına sebep olmuş, dolayısıyla bu gerginlikler II. Dünya Harbi'nin başlamasını kaçınılmaz kılmıştı.⁷⁷ II. Dünya Harbi esnasında yaşanan maddi ve manevi kayıplar Briand-Kellogg Paketi'nde savunulan barış düzeninin devletler tarafından yeniden hatırlanmasına sebep oldu. Öyle ki Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin ilgili kısmında "Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler"⁷⁸ ifadesi yer almaktadır.

Sonuç

Müttefik Devletler, I.Dünya Harbi'nin sona ermesiyle birlikte konferans diplomasisine aykırı şekilde tek tarafı karar alma seçeneğini benimseyerek mağlup devletlere karşı emrivakide bulunmuşlardı. Bu durum askeri, siyasi ve iktisadi kısıtlamaları içeren antlaşmaların imzalanmasına, dolayısıyla Avrupa'daki güç mücadelesinde özellikle İngiltere ve Fransa'nın avantaj kazanmasına zemin hazırladı. Bununla birlikte galip devletler uluslararası sistemi yeniden inşa etmek amacıyla savaşı sona erdiren antlaşmaların giriş kısmına Milletler Cemiyeti Misakı'nı da ekleyerek tarafların kabulünü şart koşmuşlardı.

İngiltere ve Fransa, Versay sonrası oluşturdukları yeni düzende güç ve çıkar ilişkisini kendi lehlerine kurmayı başarmalarının yanısıra barış ortamının her an savaşa dönüşebileceği gerçeği nedeniyle dış politikada statükoculuğu benimsemişlerdi. Öyle ki statükocu devletler kimi zaman uluslararası antlaşmalar imzalayarak/imzalatarak, kimi zaman ise ittifaklar kurarak/kurdurarak uluslararası sistemi korumayı amaçlamışlardı. Ayrıca Grotiyan ve Kantıyan anlayışlara benzer şekilde savaşı yasa dışı hale getirme çalışmalarına ağırlık verilmişse de bu girişimlerin sadece sanal bir görüntüden ibaret olduğu devletlerin çekincelerini sıralamasıyla gün yüzüne çıkmıştı. Bu nedenle adı geçen devletler, sisteme yönelik ilk saldırılar gerçekleştiğinde rövanşist/revizyonist/irredentist duygulara karşı diplomasi metodunu kullanmışlar, hatta yatıştırma politikası gereğince Almanya, İtalya ve Japonya'nın kimi işgallerine de yeterince ses çıkarmamışlardı. Revizyonist devletler ise iki savaş arası dönemin başlarında uluslararası sisteme yakın durmak zorunda kalmışlar ancak güçlendikçe mevcut durumdan rahatsızlıklarını beyan etmişlerdi. Bu durum, çeşitli

76 Yonca Anzerlioğlu, "Tokyo Türk Maslahatgüzarı'nın Değerlendirmeleriyle Mançukuo Devleti (1931-1933)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, No.41, Mayıs 2008, s.8.

77 Louis B. Sohn (der.), *International Organization and Integration*, Martinus Nijhoff Publishers, 1986, s.6.

78 26 Haziran 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın tam metni için bkz. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf.

teorilerle beslenerek, bitmek bilmeyen yeni hamlelere neden olduğundan büyük bir harbin gelişi sadece geçici bir süre ertelenebilmiş ve dünya halkları ikinci büyük felaketle başbaşa kalmışlardı.

Bu çalışmada iki savaş arası dönemde yaşanan uluslararası gelişmeleri bilimsel manada değerlendirmek amacıyla yerli ve yabancı orijinal kaynaklardan faydalanma yoluna gidilmiştir. Özellikle dönemin ruhunu analiz edebilme amacıyla sadece tek merkezli bakılmamış, diğer devletlerin de dış politik yaklaşımları değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bu dönemi anlatan kaynaklara bakıldığında yeni bir harbi kaçınılmaz kılan nedenler arasında daha çok askeri faaliyetler ön plana çıkarılmıştır. Oysaki devletlerin diplomatik görüşmeler esnasında çekinceler ortaya koyması antlaşmaları ucu açık hale getirmiş, dolayısıyla devletler bu durumu kendi çıkarları çerçevesinde kullanarak büyük harbin ikinci kez yaşanmasına dolaylı da olsa etkide bulunmuşlardır.

Kaynakça

Resmi Yayınlar

Ayın Tarihi, Cilt XVII/Sayı 54 Ankara, (Eylül) 1928.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: II, Cilt 5, Birinci İnikat, 1 Teşrinisani 1928.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima Senesi: II, Cilt VII, Yirmi Yedinci İnikat, 19 Ocak 1929.

United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, (FRUS), 1927, II, Washington, Government Printing Office, 1927.

United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, (FRUS), 1928, I, Washington, Government Printing Office, 1942.

United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, (FRUS), 1928, III, Washington, Government Printing Office, 1943.

Gazeteler

Resmi Gazete

The New York Times

The Washington Post

Kitap ve Makaleler

Abrams, Irwin. *The Nobel Peace Prize and the Laureates: an Illustrated Biographical History 1901–2001*, USA, Science History Publications, 2001.

Alsın, Zeki Mesud. “Tecavüz’ün Tarifi Problemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, No.1, 1954, s.43–81.

Anzerlioğlu, Yonca. “Tokyo Türk Maslahatgüzarının Değerlendirmeleriyle Mançukuo Devleti (1931–1933)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 41, Mayıs 2008, s.1–16.

Aras, Tevfik Rüştü. *Atatürk’ün Dış Politikası*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, Alkım Yayınevi, (Basım tarihi yok).

Aslan, M. Yasin. “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *TBB Dergisi*, Sayı 79, 2008, s.235–274

Best, Antony, Jussi Hanhimäki, Joseph Maiolo ve Kirsten Schulze. *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl*, çev. Taciser Ulaş Belge-Emel Kurt, İstanbul, Yayın Odası Yayınları, 2008.

Brown, Alfred Barratt. *Great Democrats*, New York, New York Books For Libraries Press, 1970.

Brown, Philip Marshall. “Japanese Interpretation of the Kellogg Pact”, *The American Journal of International Law*, Cilt 27, No.1, 1933, s.100–102.

Bulut, Semih. *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923–1938)*, Ankara Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.

Capper, Arthur. “Making the Peace Pact Effective”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 144, Present Day Causes of International Friction and Their Elimination, 1929, s.40–50.

Carr, Edward Hallett. *Lenin’den Stalin’e Rus Devrimi 1917–1929*, çev. Levent Cinemre, İstanbul, Yordam Kitap, 2010.

- Carr, Edward Hallett. *Yirmi Yıl Krizi (1919–1939)*, çev. Can Cemgil, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Cleaver, Charles G. “Frank B. Kellogg’s View of History and Progress”, *Minnesota History*, Cilt 35, No.4, 1956, s.157–166.
- Colombos, John. “The Paris Pact, Otherwise Called the Kellogg Pact”, *Transactions of the Grotius Society*, Cilt 14, Problems of Peace and War, Papers Read Before the Society in the Year 1928, s.87–101.
- Çalış, Şaban ve Erdem Özlük. “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18, 2007, s.225–243.
- Dağ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.
- Erhan, Çağrı. *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Esmer, Ahmet Sükrü. *Siyasi Tarih (1919 –1939)*, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1953.
- Fenwick, C. G. “War as an Instrument of National Policy”, *The American Journal of International Law*, Cilt 22, No.4, 1928, s.826–829.
- Ferrell, Robert H. *Peace in Their Time, The Origins of the Kellogg-Briand Pact*, Londra, Oxford University Press, 1952.
- Gerould, James Thayer (der.). *Selected Articles on the Pact of Paris Officially the General Pact for the Renunciation of War*, New York, The H. W. Wilson Company, 1929.
- Gönlübol, Mehmet. *Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, Ankara, Sevinç Yayınları, 1979.
- Gönlübol, Mehmet ve Cem Sar. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1995)*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993.
- Grew, Joseph C. *Amerika’nın İlk Türkiye Büyükelçisi’nin Anıları Yeni Türkiye*, çev. Kadri Mustafa Orağlı, İstanbul, Multilingual, 1999.
- Gürün, Kamuran. *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983.
- Gürün, Kamuran. *Savaşan Dünya ve Türkiye*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1997.
- Hill, David Jayne. “The Multilateral Treaty For the Renunciation of War”, *The American Journal of International Law*, Cilt 22, No.4, 1928, s.823–826.
- International Law Association, “Briand-Kellogg Pact of Paris, Budapest Articles of Interpretation”, *Transactions of the Grotius Society*, Cilt 20, Problems of Peace and War, Papers Read Before the Society in the Year 1934, s.205–206.
- Kennedy, Paul. *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar*, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- Kissinger, Henry. *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- Kocatürk, Utkan. *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.
- Kuhn, Arthur K. “The Economic Sanctions and the Kellogg Pact”, *The American Journal of International Law*, Cilt 30, No.1, 1936, s.83–88.
- Levent, Sinan. *Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi Türk Basınında Japonya (1933– 1939)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

- Levinson, Salmon. *Outlawry of War*, Issued by the American Committee for the Outlawry of War, Chicago, University of California, 1921.
- Miller, David Hunter. *The Peace Pact of Paris A Study of the Briand Kellogg Treaty*, New York-Londra, Knickerbocker Press, 1928.
- Myers, William Starr. "The Kellogg Pact-The Question of Sanction", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 144, Present Day Causes of International Friction and Their Elimination, 1929, s.59-62.
- Pabuççular, Hazal. *Turkish-Italian Relations in the Interwar Period*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2009.
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1989.
- Potyemkin, Vladimir. *Uluslararası İlişkiler Tarihi –Diplomasi Tarihi– IV*, çev. Attila Tokatlı, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2009.
- Rogers, Edith Nourse. "How the Kellogg Peace Pact Can Be Made Effective", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Cilt 144, Present Day Causes of International Friction and Their Elimination, 1929, s.51-54.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.
- Sencer, Aslı Nur, *Tevfik Rüştü Aras Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Shotwell, James T. "The Pact of Paris: With Historical Commentary," *International Conciliation*, No.243,1928, s.443-532.
- Sohn, Louis B. (der.). *International Organization and Integration*, Martinus Nijhoff Publishers, 1986.
- Soysal, İsmail. *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt (1920-1945), Ankara, TTK, 2000.
- Sönmezoglu, Faruk (der.). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul, Der Yayınları, 2010.
- Şimşir, Bilal N. *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, VI, Ankara, TTK, 2005.
- Tellal, Erel. "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, I:1919-1980*, Baskın Oran (der.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.314-324.
- Trask, Roger R. *The United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-1919*, Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1971.
- Uzgel, İlhan. "Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, I:1919-1980*, Baskın Oran (der.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.307-313.
- Vernadsky, George. *Rusya Tarihi*, çev. Doğan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009.
- Williams, John Fischer. "Recent Interpretations of the Briand-Kellogg Pact", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs, 1931-1939)*, Cilt 14, No.3,1935, s.346-368.
- Wilson, Richard L. *American Political Leaders*, New York, Infobase Publishing, 2002.
- Wright, Quincy. "The Stimson Note of January 7, 1932", *The American Journal of International Law* Cilt 26, No.2, 1932, s.342-348.
- Wright, Quincy. "The Chinese Recognition Problem", *International Law in the Twentieth Century*, Meredith Corporation, 1969, s.602-620.

İnternet Kaynakları

http://www.mfa.gov.tr/_disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa.

http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/.

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf.

Summary

Following the First World War, the victorious states started works to reconstruct the international system. Considering the treaties signed in this process, it is noticed that the defeated states were imposed severe restrictions in aspects of politics, military, and economy. However, interests of England and France were met at utmost level. England and France not only achieved constructing the relation between power and interest in favor of themselves in the new order that they had formed after the Treaty of Versailles but also adopted a status-quoist foreign policy due to the fact that environment of peace might turn into a war at any time and they placed the strategy of preserving current order as far as possible against any revanchist/revisionist/irredentist movements in the foundation of their policies.

Because of not feeling secure in spite of the Treaty of Versailles, France signed Locarno Treaties and then attempted to form association of Paris and Washington in order to gain prestige. Therefore, Aristide Briand, Minister of Foreign Affairs of France, addressed American people through Associated Press on 6 April 1927 -which is the tenth anniversary of USA's entering into the First World War - and offered to the outlawry of war in any relations between France and USA. USA felt the necessity to respond such offer of France with a counter offer on 28 December 1927 by stating that such a commitment should be made not only between France and USA but also among all countries of the world and war should be declared to be illegal in international relations.

As a consequence of the negotiations conducted between the Great Powers and the states subject to Locarno Treaties, number of founder countries reached to fifteen (USA, France, Germany, Italy, Japan, Poland, Belgium, Czechoslovakia, The British Empire, Canada, Australia, New Zealand, Union South Africa, Irish Free State, India) and afterwards "Briand-Kellogg Pact" (Paris Pact) was signed by the representatives of related states on 27 August 1928.

In the 1st article of the pact; recourse to war as a means of resolution of disputes was condemned and liability not to use war as an instrument for national policy was stipulated. However, it was just a moral obligation. There was no sanction power determined in this respect. In the 2nd article, it was indicated that peaceful settlements must be sought for disputes as states are required not to declare war. The 3rd article contained conditions of implementation of the pact and participation of other states.

Pursuant to the 3rd article of the pact; nearly fifty countries, including Turkey, were invited to the pact by USA and this pact was soon ratified by the parliaments of related states. In this respect, Grand National Assembly of Turkey approved the law related to Turkey's participation in Briand-Kellogg Pact at the meeting on 19 January 1929 and thus showed how much importance Turkey gave in establishing peace order and enabling its own security. Moreover, Turkey supported international initiatives, which reflected efforts to prevent the war, such as Litvinoff Protocol and Saavedra Lamas Pact in addition to Briand-Kellogg Pact. Therefore, Turkey succeeded to develop peace-oriented relations with other states regardless of regimes through the strategy of multi-dimensioned foreign policies based on mutual dialogue.

Status-quoist states aimed to preserve international system by either signing/making other states sign international treaties or forming/making other states form alliances. Although they concentrated on works regarding outlawry of war as similar to Grotian or Kantian approaches, such attempts were revealed to be only a virtual vision as states declared their reservations.

The purpose of this study is to give information about the historical development process of Briand-Kellogg Pact and examine the conflicting/reconciling interests of great powers during the inter-war period, in terms of the political history. Main theme of the article is to present the assertion regarding that great powers started to act with the reflex of protecting their acquisitions that were obtained after the Versailles and thus, England and France made the Briand-Kellogg Pact an open-ended treaty by winning the United States of America over. In fact, there is no clarification about the conditions under which the war would be prohibited or legalized, since the notions of self-defense and war of aggression were not clarified sufficiently during the determination of the principles of the pact. Furthermore, the question of the possible sanctions to be imposed on any of the signatory states in case of disobeying the pact rules was not solved. Since expansionism policies of revisionist states were added to these uncertainties, a number of international treaties remained only on paper and subsequently, the outbreak of a new war became inevitable.